लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'ज्वरशमना प्रकृति' कविताको संरचनात्मक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, बुटवल बहुमुखी क्याम्पस शिक्षाशास्त्र
सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो
वर्षको नेपाली शिक्षा विषयको नेपा.शि. ५९८
पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
ज्ञानेन्द्रप्रसाद पौडेल
त्रि.वि. दर्ता नं. ९-२-५०-०७३-२००३
परीक्षा क्रमाङ्क : ५००१५९/२०६५

शिक्षाशास्त्र सङ्काय
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
बुटवल बहुमुखी क्याम्पस, बुटवल
२०६८

शोधनिर्देशकको सिफारिस–पत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको नेपाली भाषा विषयको नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत **लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'ज्वरशमना प्रकृति' कविताको संरचनात्मक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी ज्ञानेन्द्रप्रसाद पौडेलले मेरो निर्देशनमा तयार गर्नुभएको हो । यो शोधकार्य उहाँले निकै परिश्रम र लगनशीलताका साथ तयार गर्नुभएको छ । महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाका फुटकर कविताको अध्ययन गर्ने क्रममा यो शोधपत्रले नयाँ ढोका उघारेको छ, अतः यसको समयसापेक्ष विशेष महत्त्व रहेको छ । म यस शोधकार्यसँग पूर्ण सन्तुष्ट छु । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि म सिफारिस गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

....

ऋषिराम भुसाल

सह-प्राध्यापक

बुटवल बहुमुखी क्याम्पस

बुटवल

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत **लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको 'ज्वरशमना प्रकृति' कविताको संरचनात्मक अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र मेरा आदरणीय गुरु सहप्रा. ऋषिराम भुसालज्यूको निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । अध्ययनको सिलसिलामा शोधशीर्षक छनोटदेखि लिएर सामग्री सङ्कलन तथा विश्लेषणका क्रममा आवश्यक निर्देशन तथा प्रेरणा दिनुहुने शोधनिर्देशक गुरु सहप्रा. ऋषिराम भुसालज्यूप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा मलाई सहयोग गर्नुहुने मेरा आदरणीय गुरुहरु बुटवल बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषाशिक्षा विभागका शिक्षण सहायक शालिकराम पौड्याल र बुटवल बहुमुखी क्याम्पस अङ्ग्रेजी भाषाशिक्षा विभागका शिक्षण सहायक नीलम शर्माज्यूप्रति पनि अभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयारीका क्रममा सामग्री सङ्कलन गर्ने कार्यमा मलाई मेरा मित्रहरु सुनीता नेपाल, दधिराम भण्डारी र कृष्ण पाण्डेज्यूको पनि सहयोग प्राप्त भएकाले उहाँहरुप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

त्यसैगरी यस अध्ययनका क्रममा आवश्यक सहयोग, सल्लाह र प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने मेरी पूजनीय माता सीता पौडेल तथा मेरा दाजु गोपालप्रसाद पौडेल र मेरा ममतामयी बहिनीहरु सरस्वती पौडेल, मीना पौडेल तथा मेरी जीवनसँगिनी सीता पौडेल (भण्डारी) प्रति ऋणी छु । यसै क्रममा मैले मेरा पिताजी स्व. चन्द्रमणि पौडेललाई पनि स्मरण गर्नै पर्छ । उहाँ जीवित रहँदा मलाई लेखपढ गर्न नहौस्याएको भए सायद यो शोधपत्रले मूर्त रुप नलिँदो हो ।

यस कार्यमा जेजति शुभचिन्तकहरुबाट सुझाव सल्लाह तथा सहयोग प्राप्त भएको छ उहाँहरु सबै धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । यसरी सबैको अमूल्य सुझाव, प्रेरणा र सहयोगको प्रतिफलस्वरुप यस शोधपत्रले पूर्णता पाएको हो ।

अन्त्यमा कम्प्युटर टङ्कन र लेआउट गर्ने कार्यमा सहयोग गर्ने इजी वर्ल्डलिङ्क बुटवल -६ जेसिजचोकका भाइ नारायण बेल्बासेलाई धन्यवाद दिँदै प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका निम्ति बुटवल बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषाशिक्षा विभागसमक्ष पेस गर्दछु ।

शोधार्थी

ज्ञानेन्द्रप्रसाद पौडेल

नेपाली भाषाशिक्षा विभाग

विषयसूची

	पेज नं.
(क) शोधनिर्देशकको सिफारिस-पत्र	क
(ख) स्वीकृतिपत्र	ख
(ग) कृतज्ञताज्ञापन	ग
परिच्छेद एकः शोध-परिचय	**१-५**
१.१ शोधशीर्षक	१
१.२ शोधप्रयोजन	१
१.३ समस्याकथन	१
१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरू	१
१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.६ अध्ययनको औचित्य एवम् महत्त्व	३
१.७ अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.८ अध्ययन विधि	४
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	५
परिच्छेद दुई : सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि	**६-१७**
२.१ संरचनावादको परिचय	६
२.२ संरचनावादको पृष्ठभूमि	७
२.३ संरचनावादको परिभाषा	८
२.४ कविताको संरचना	१२
२.५ कविताको संरचनात्मक प्रकार	१३
२.५.१. कविताको प्रगीतात्मक संरचना	१४
२.५.२. कविताको आख्यानात्मक संरचना	१५
२.५.३. कविताको नाटकीय संरचना	१६
२.५.४. कविताको निबन्धात्मक संरचना	१६
परिच्छेद तीन : 'ज्वरशमना प्रकृति' कविताको संरचनात्मक अध्ययन	**१८-७९**
३.१. विषयप्रवेश	१८

३.२. ‘ज्वरशमना प्रकृति’ कविताको विश्लेषण	२१
३.२.१ विभाजन	२१
३.२.२ सङ्गठन :	२८
३.२.२. १. आदि भाग	२८
३.२.२.२. मध्यभागः	२९
३.२.२.३. अन्त्य भाग :	३०
३.२.३ वस्तु : भाव विकास र व्यवस्थापन	३१
३.२.३.१. आदि भाग :	३५
३.२.३.२. मध्य भाग :	३६
३.२.३.३. अन्त्य भाग :	३७
३.२.४ सहभागी र सहभागिता	३८
३.२.५ परिवेश	४०
३.२.६ उद्देश्य	४३
३.२.७ दृष्टिबिन्दु :	४४
३.२.८ भाषाशैलीशिल्पविधानः	४६
३. २.८.१ प्रमुख सङ्केतक र सङ्केतित	४६
३.२.८.२ ‘ज्वरशमना प्रकृति’ कवितामा प्रयुक्त शब्दहरुको वर्णानुक्रम सूची	४७
३.२.८.३ लय	६०
३. २.८.४ अलङ्कार	६८
३.२.८.५ बिम्बविधान	७१
३.२.८.६ शब्दचयन	७१
३.२.८.७ भाषाशैलीगत विचलन	७२
३.२.८.८ विलियम वर्डस्वर्थको ‘द वर्ल्ड इज टु मच् विथ् अस्’ (सन् १८०७) र देवकोटाको ‘ज्वरशमना प्रकृति’ (वि.स. २०१३) बीचको सङ्क्षिप्त तुलना	७५
परिच्छेद चार : व्याख्या र निष्कर्ष	**८०-८४**
परिशिष्ट	
सन्दर्भग्रन्थसूची	

सन्दर्भग्रन्थसूची

उपाध्याय, केशवप्रसाद (२०४८,दो.सं.), **पूर्वीय समालोचना सिद्धान्त,** काठमाडौं : साझा प्रकाशन ।

गौतम, कृष्ण (२०५०), **आधुनिक आलोचना : अनेक रुप अनेक पठन,** ललितपुर, साझा प्रकाशन ।

जोशी, कुमारबहादुर (२०४७), **देवकोटाका कविता-यात्राको विश्लेषण र मूल्याङ्कन**, काठमाडौँ : ने.रा.प्र.प्र. ।

(२०४८), **देवकोटाका प्रमुख कविताकृतिको कालक्रमिक विवेचना**, काठमाडौँ : सिद्धार्थ वनस्थली प्राज्ञिक परिषद् ।

त्रिपाठी, वासुदेव (२०३०), **पाश्चात्य समालोचनाको सैद्धान्तिक परम्परा (भाग-२)**, ललितपुर : साझा प्रकाशन ।

त्रिपाठी, वासुदेव, दैवज्ञराज न्यौपाने र केशव सुवेदी (२०४६), **नेपाली कविता (भाग-४),** ललितपुरः साझा प्रकाशन ।

थापा, हिमांशु (२०३६), **साहित्य परिचय** , ललितपुरः साझा प्रकाशन ।

देवकोटा, लक्ष्मीप्रसाद(२०३३), **लक्ष्मी कवितासङ्ग्रह**, ललितपुरः साझा प्रकाशन ।

नगेन्द्र (१९९० सन्) **काव्य-बिम्ब** (दो.सं.), दिल्लीः नेशनल पब्लिशिंग हाउस ।

बन्धु, चूडामणि (२०३६), **देवकोटा**, ललितपुरः साझा प्रकाशन ।

______________(२०५२), **अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन-लेखन,** काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।

______________(सम्पा. २०६०), **अनुसन्धान विधिका केही पक्ष**, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र.।

भण्डारी, पारसमणि (२०६३), **स्नातकोत्तर नेपाली शिक्षा शोधविवरण,** : काठमाण्डौं न्यू हिरा बुक्स ।

भण्डारी, पारसमणि र माधवप्रसाद पौडेल (२०६६), **नेपाली कविता र काव्य,** काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

अन्य (२०६८) **भाषिक अनुसन्धान विधि,** काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेशन प्रा.लि. ।

लुइटेल, खगेन्द्रप्रसाद (२०६२), **कविताको संरचनात्मक विश्लेषण**, काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

शर्मा, मोहनराज (२०४८), **शैलीविज्ञान**, काठमाडौँ : ने.रा.प्र.प्र. ।

(२०५५), **समकालीन समालोचना : सिद्धान्त र प्रयोग**, काठमाडौँ : ने.रा.प्र.प्र. ।

शर्मा, मोहनराज र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल (२०६१), **पूर्वीय र पाश्चात्य साहित्य सिद्धान्त,** काठमाडौँ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

www.poetry.about.com/od/poems/l/bl/ wodrs worth world. htm.

परिशिष्ट

William Wordsworth: the World is Too Much with Us (1807)

The world is too much with us; late and soon,
Getting and spending, we lay waste our powers;
Little we see in Nature that is ours;
We have given our hearts away, a sordid boon
This sea that bares her bosom to the moon,
The winds that will be howling at all hours,
And are up-gathered now like sleeping flowers,
For this, for everything, we are out of tune;
It moves us not. -- Great God ! I'd rather be
A pagan suckled in a creed outworn; (1)
So might I, standing on this pleasant lea. (2)
Have glimpses that would make me less forlorn;
Have sight of proteus (3) rising from the sea;
Or hear old triton (4) blow his wreathed horn.

Notes:

(1) Brought up in an outdated religion.

(2) Meadow.

(3) Greek sea god capable of taking many shapes.

(4) Another sea god, often depicted as trumpeting on a shell.